

CZEŚĆ I

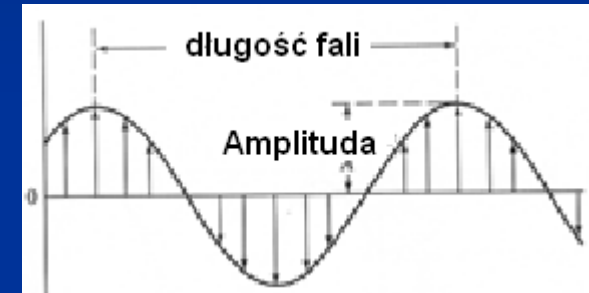
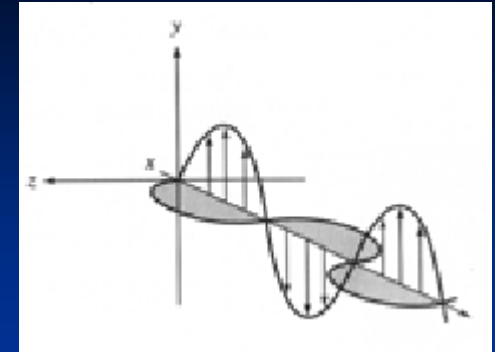
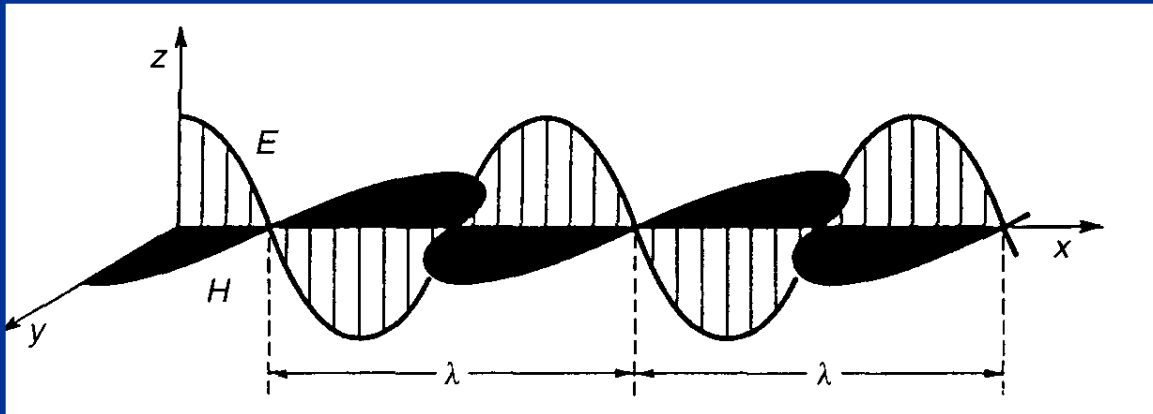
METODY SPEKTROSKOPOWE

Współczesne metody analiza struktury chemicznej

1. Pojęcia podstawowe

METODY SPETROSKOPOWE ABSORPCJOMETRIA

Natura promieniowania elektromagnetycznego

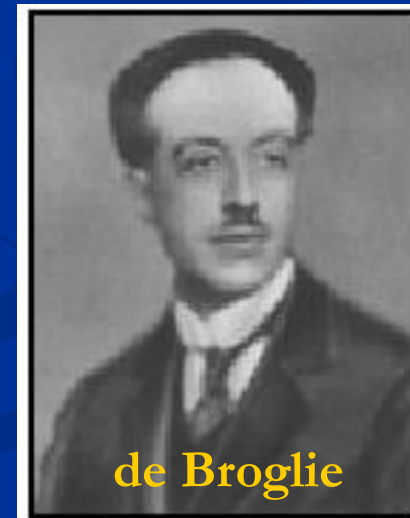

Cechy promieniowania elektromagnetycznego

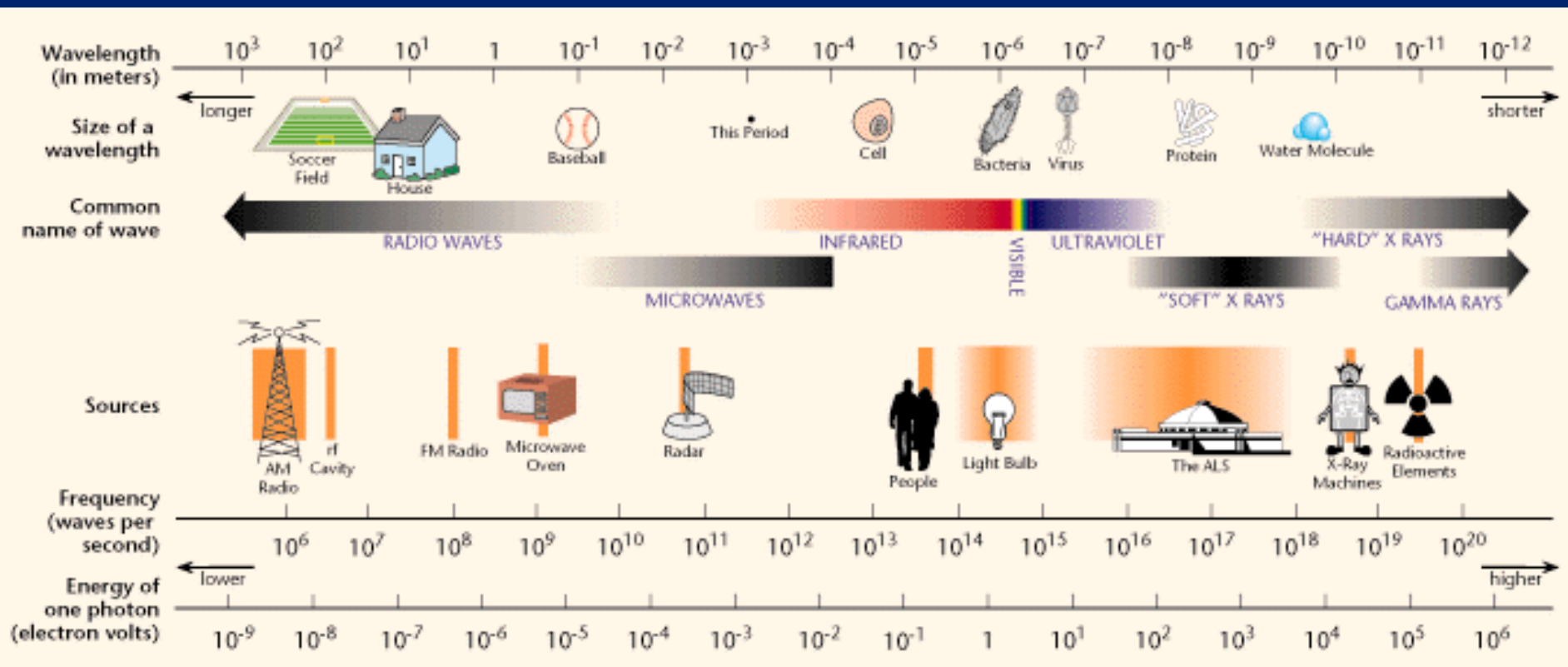
$$E = h \frac{c}{\lambda} = h\nu$$

$$\nu = \frac{c}{\lambda} \quad \tilde{\nu} = \frac{1}{\lambda}$$

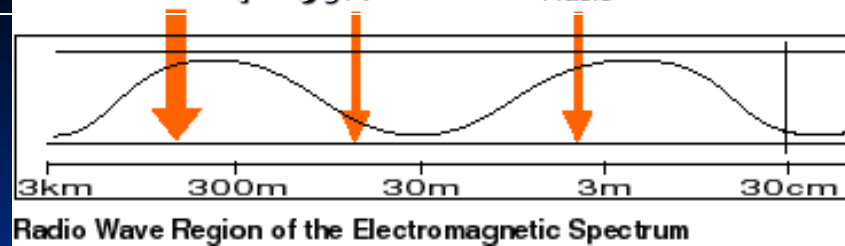
$$\lambda = \frac{h}{p}$$

Widmo promieniowania elektromagnetycznego

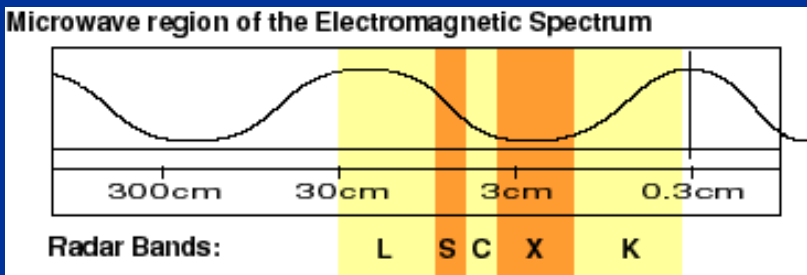

Fale radiowe

Przenikają przez atmosferę
Łatwo je wytworzyć i odebrać
Odbijają się od jonosfery i mogą propagować dalekie odległości wokół ziemi

Mikrofale

Mikrofale nie są zatrzymywane przez przeszkody o rozmiarach cząstek mniejszych niż długość mikrofal (tzn. ~1cm). Mogą być stosowane do obrazowania ziemi spoza chmur.

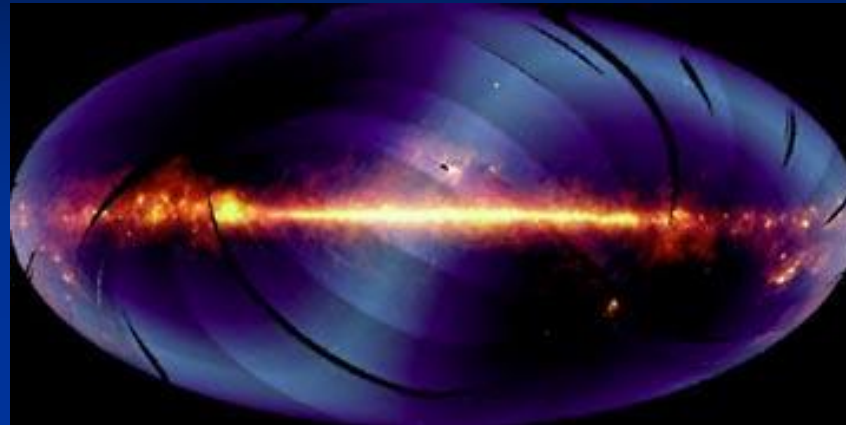
Mikrofalowy obraz amazonki

Mikrofalowe tło reliktywne wszechświata (background)

Podczerwień 1 μm – 1000 μm

Promieniowanie podczerwone = promieniowanie ciepłe

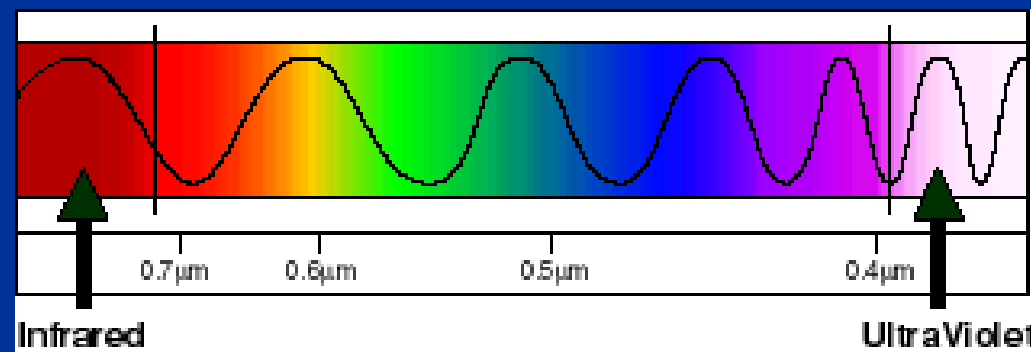
Zdjęcie IR pyłu kosmicznego w naszym systemie słonecznym

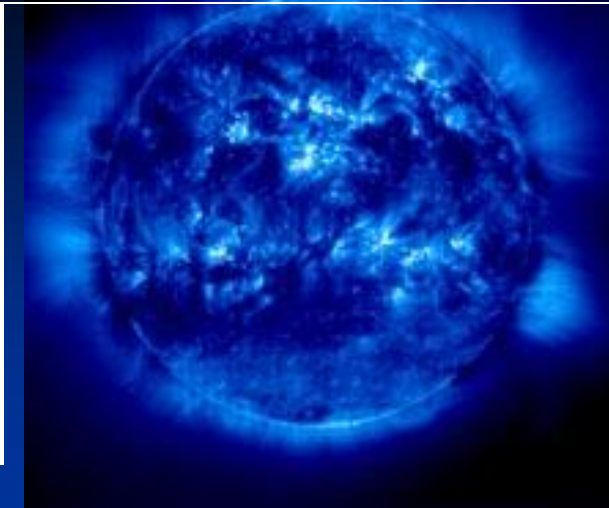
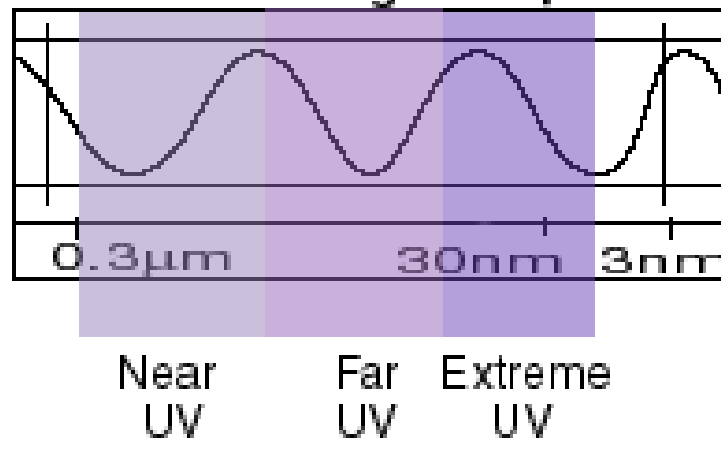
Zdjęcie IR miss Polonia

Zakres widzialny

Zakres rejestrowany przez nasz zmysł wzroku

Ultrafiolet

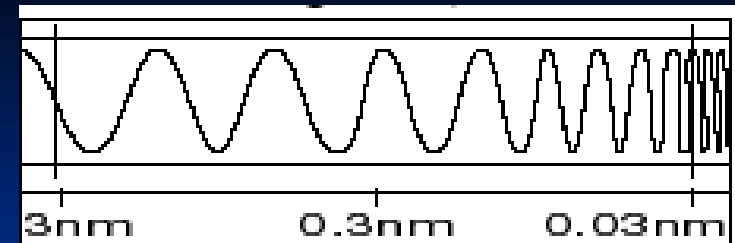
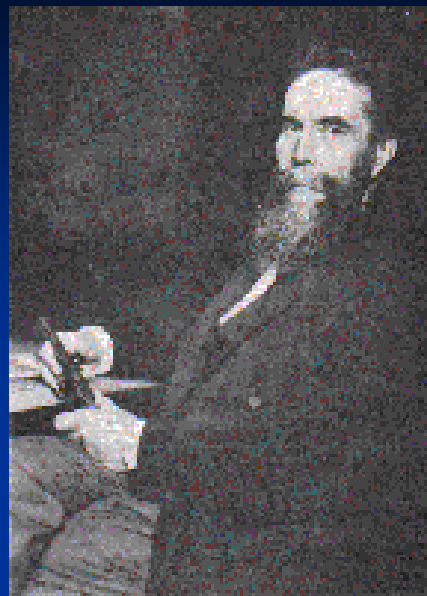
**Pszczoły oraz niektóre ptaki
widzą zarówno UV jak i VIS**

**10% światła słonecznego
stanowi UV**

Ultrafiolet jest wysoce energetycznym promieniowaniem, mogącym zrywać wiązania chemiczne. Dlatego też sa niezwykle szkodliwe dla żywych organizmów. Warstwa ozonowa znajdująca się na wysokości 80 km stanowi naturalna osłonę.

Promieniowanie rentgenowskie (X)

Promieniowanie rentgenowskie (X) zostało odkryte przypadkowo w 1895 przez Wilhelma Conrada Roentgena (niemiecki fizyk). W rok po tym zrobił pierwsze zdjęcie RTG swej żonie.

Promieniowanie gamma

$10^{-12} - 10^{-13} \text{ m}$

Promieniowanie gamma jest najbardziej energetycznym znanym do dziś rodzajem promieniowania.

Widmo promieniowania elektromagnetycznego

E [kJ mol ⁻¹]	0,012	0,12	1,2	12	120	1200	10^4	10^6	
ν [MHz]	$3 \cdot 10^4$		$3 \cdot 10^6$		$3 \cdot 10^8$		$3 \cdot 10^{10}$		$3 \cdot 10^{12}$
$\tilde{\nu}$ [cm ⁻¹]	1	10	100	1000	10^4	10^6		10^8	
λ [cm]	1	10^{-1}	10^{-2}	10^{-3}	10^{-4}	10^{-5}	10^{-6}	10^{-7}	10^{-8}
	1 mm	100 μ m	10 μ m	1 μ m				10 nm	1 nm

fale radiowe	mikrofale	podczerwień daleka bliska		nadfiolet	promieniowanie rentgenowskie
--------------	-----------	---------------------------------	--	-----------	---------------------------------

NMR

Widma
rotacyjne/oscylacyjne

Widmo
elektronowe

Długość fali w nm:

Barwa:

700	600	500	400
czerwona	żółta	zielona	niebieska fioletowa

Promieniowanie:	radiowe	mikro- falowe	podczerwone	wi- dzialne	nad- fioletowe	rentge- nowskie
------------------------	---------	------------------	-------------	----------------	-------------------	--------------------

**Spektro-
skopia:**

NMR

EPR

rotacyjna

w podczerwieni

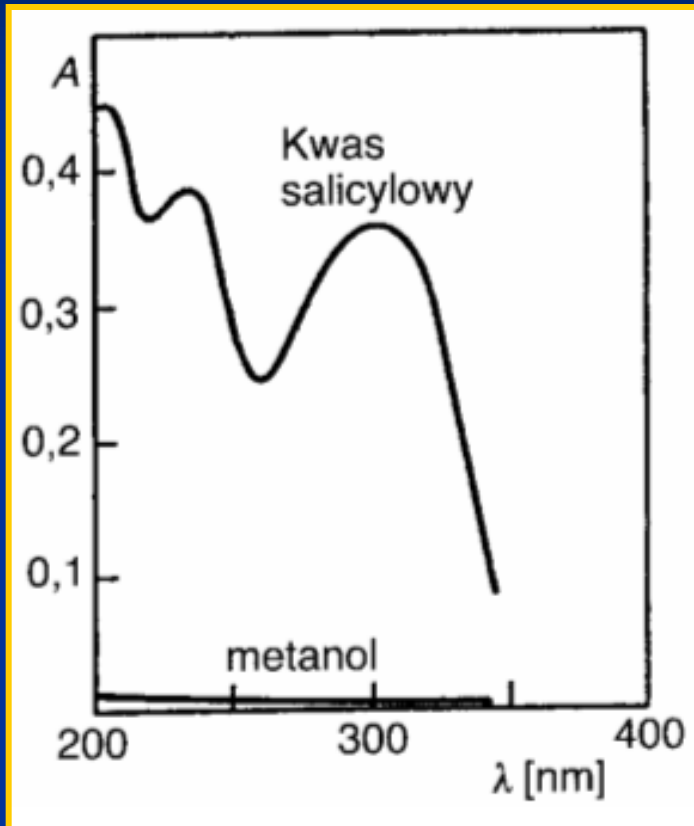
w świetle widzial-
nym i UV

rentgenografia
strukturalna

Oddziaływanie promieniowania elektromagnetycznego z materią

Absorpcja bezpośrednia

Poziomy energii w cząsteczkach

$$E = E_{rot} + E_{osc} + E_{el} + E_{inna}$$

Przejścia elektronowe

$$\tilde{\nu} \sim 10^4 \text{ cm}^{-1}$$

$$\tau_s \sim 10 \text{ ns}$$

$$\tau_T \sim 1 \mu\text{s} - 1 \text{ ms}$$

Przejścia oscylacyjne

$$\tilde{\nu} \sim 10^2 - 10^3 \text{ cm}^{-1}$$

$$\tau \sim 1 \text{ ps}$$

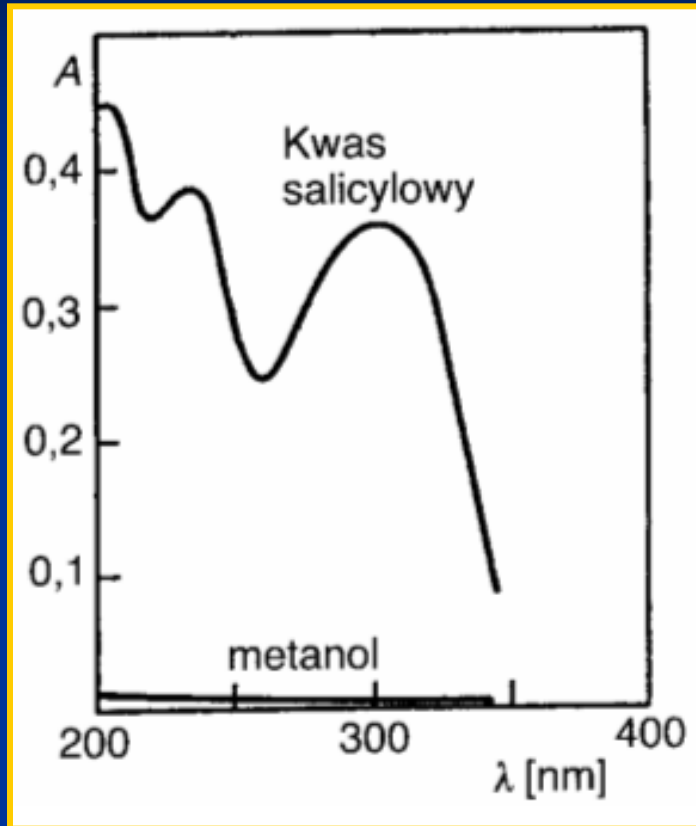
Przejścia rotacyjne

$$\tilde{\nu} \sim 1 - 10 \text{ cm}^{-1}$$

$$\tau \sim 100 \text{ ps}$$

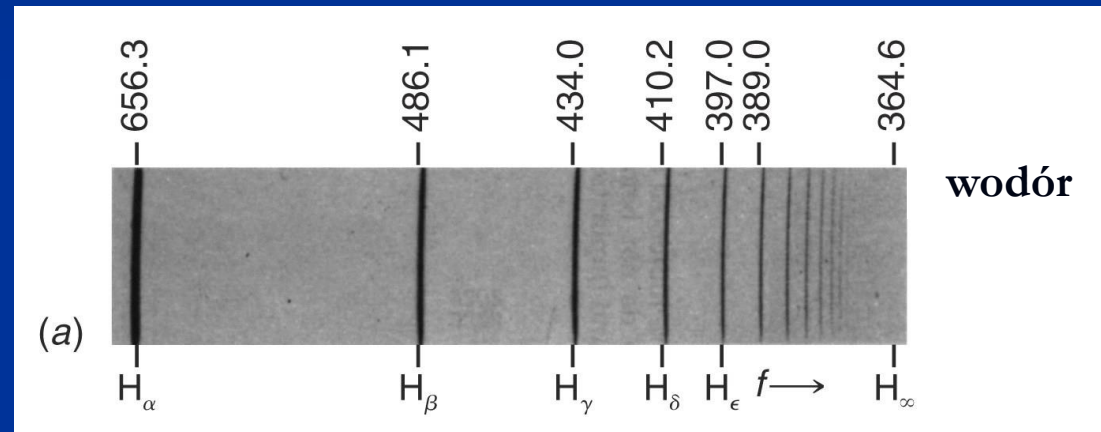
Widmo ciągłe (pasmowe)

widmo cząsteczek – spektroskopia molekularna

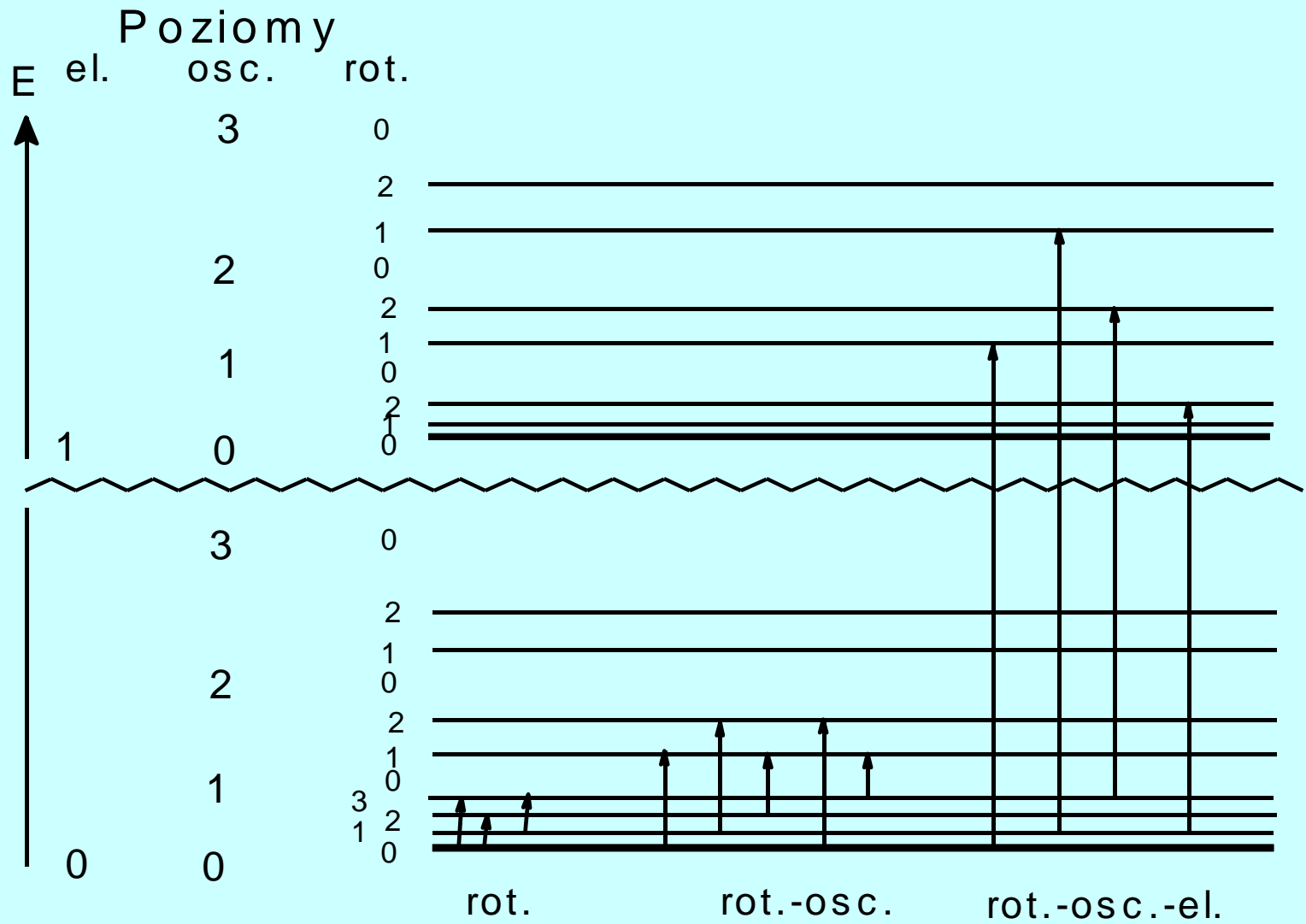
Widmo prążkowe

widmo atomowe – spektroskopia atomowa

Dlaczego widma molekularne są ciągłe prążkowe ?

POZIOMY ENERGETYCZNE CZĄSTECZKI

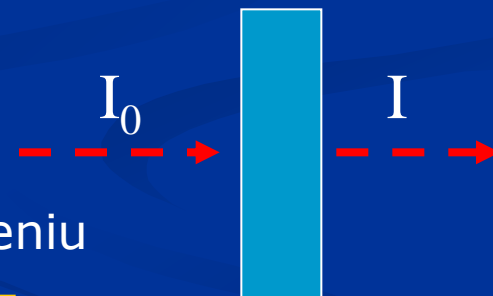
Prawa absorpcji:

Prawo Lamberta - Beera

- po raz pierwszy sformułował Bouguer ponad 200 lat temu.
- dotyczyło absorpcji promieniowania wizualnego przez układ jednorodny,
- trzydzieści jeden lat później podał je ponownie Lambert,
- obecnie brzmienie zawdzięczamy sformułowaniu Waltera, który napisał je trzydzieści siedem lat później.

Założenia:

- jednorodna, równoległa, wiązka o natężeniu S_0 przechodzi przez substancję jednorodną
- grubość warstwy S
- część wiązki zostanie odbita na granicy faz I_{odb}
- część zostanie zaabsorbowana J_a
- pozostałość przechodzi J , część ulegnie rozproszeniu

$$J_0 = J_{\text{odb}} + J_r + J_a + J$$

Używając w serii oznaczeń roztworów przezroczystych i tych samych czystych kuwet straty należenia odbitego i rozproszonego możemy pominąć, stąd : $J_0 = J_0 + J$

$$1 = \frac{J_a}{J_0} + \frac{J}{J_0}$$

Transmitancja - wartości przepuszczalności

$$\frac{J}{J_0} \cdot 100\% = T$$

J_0 - zależy od liczby cząsteczek w ośrodku na drodze promieniowania oraz absorpcji kwantu światła. Uwaga natężenie światła jest miarą natężenia napromieniowania wyrażoną w $[W/m^2]$ lub $[kg/s^3]$ lub $[kg/m^3]$

Treść prawa Lamberta (1760)

Osłabienie natężenia światła na skutek absorpcji jest wprost proporcjonalne do grubości warstwy

$$\frac{dJ_x}{J_x} = -k \cdot db$$

Całkując w granicach od J_0 do J

$$\ln \frac{J}{J_0} = -kb$$

$$\frac{J}{J_0} = 10^{-kb}$$

$$T = \frac{J}{J_0} = 10^{-kb} \in \langle 0, 1 \rangle$$

$$J = J_0 e^{-kb}$$

- T nie zależy od natężenia światła padającego J_0
- wzrost arytmetyczny grubości warstwy powoduje geometryczne zmniejszanie się T

wprowadzenie

b	Transmitancja, T	A = -log T
0	1	0.000
1	0.5	0.301
2	0.25	0.602
3	0.125	0.903
4	0.0625	1.204
5	0.03125	1.505
6	0.015625	1.806
7	0.0078125	2.107
8	0.00390625	2.408
9	0.001953125	2.709
10	0.000976563	3.010

Absorbancja

(zwana też ekstynkcją (E) lub gęstością optyczną (D)):

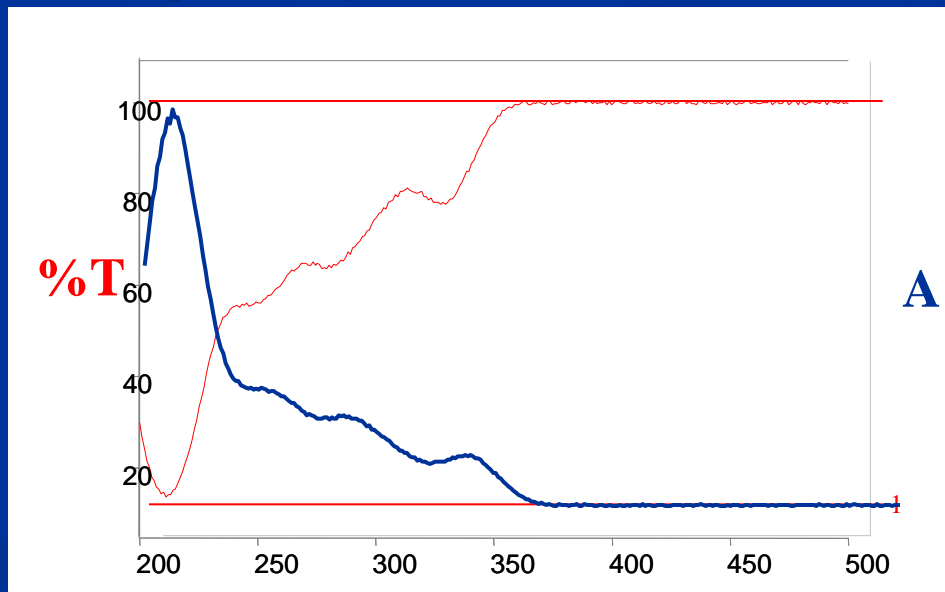
$$A = \log \frac{J_o}{J} = kb$$

$$-\log T = A$$

$$A \in < 0, \infty >$$

Absorbancja $A \in < 0, \infty >$
 możliwość odczytu aparatury
 mieści się w granicach $< 0, 2 >$,
 praktyczne obszary $< 0.05, 0.75 >$

Relacja pomiędzy transmitancją i absorbancją

Treść prawa Beera (1852)

W przypadku promieniowania monochromatycznego przechodzącego przez prostą w tylko jeden składnik absorbuje natężenie promieniowania przechodzącego można odnieść do stężenia substancji absorbującej

$$J = J_0 e^{-kc} \quad \text{lub} \quad J = J_0 \cdot 10^{k \cdot c}$$

$$T = 10^{-kc}$$

Treść prawa Lamberta – Beera:

$$J = J_0 \cdot 10^{-abc}$$

$$\log \frac{J_0}{J} = abc = A$$

$$T=1.00 \text{ (100 \%T)} \quad A=0.00$$

$$T=0.10 \text{ (10 \%T)} \quad A=1.00$$

$$T=0.001 \text{ (0.1 \%T)} \quad A=3.00$$

stąd:

$$a = \frac{A}{bc}$$

- współczynnik absorbancji

Współczynnik absorbancji (a , ε):

- charakterystyczny dla danej substancji i rozpuszczalnika przy określonej długości fali
- jeśli stężenie jest wyrażone w $[\text{g}/\text{dm}^3]$, b w $[\text{cm}]$ to a nosi nazwę współczynnika absorpcji właściwej zwanego absorbowalnością o jednostce $[\text{1}/(\text{g}\cdot\text{cm})]$
- jeśli c jest wyrażone w $[\text{mol}/\text{dm}^3]$ to a nosi nazwę współczynnika absorpcji molowej (ε);

$$\varepsilon = \frac{A}{c \cdot l}$$

praktyczne wartości
w granicach:
20 – 60 000

- w analizie leków stosuje się współczynnik $a_{1\text{cm}}^{1\%}$ absorbancję roztworu $1\text{g}/\text{cm}^3$ i grubość warstwy 1 cm przy danej długości fali

$$a_{1\text{cm}}^{1\%} = \frac{A}{C}$$

stąd

$$C = \frac{A}{a_{1\text{cm}}^{1\%}}$$

- współczynnik absorpcji jest wielkością stałą $a = f(c) = \text{const.}$

Dla absorpcji Br_2 rozpuszczonego w tetrachlorku węgla w kuwecie o grubości 2,0 mm uzyskano podane poniżej dane. Oblicz na ich podstawie molowy współczynnik absorpcji bromu dla użytej długości fali.

$[\text{Br}_2]/\text{mol} \cdot \text{l}^{-1}$	0,0010	0,0050	0,0100	0,0500
I/I_0	0,814	0,356	0,127	$3,0 \cdot 10^{-5}$

Rozwiązanie

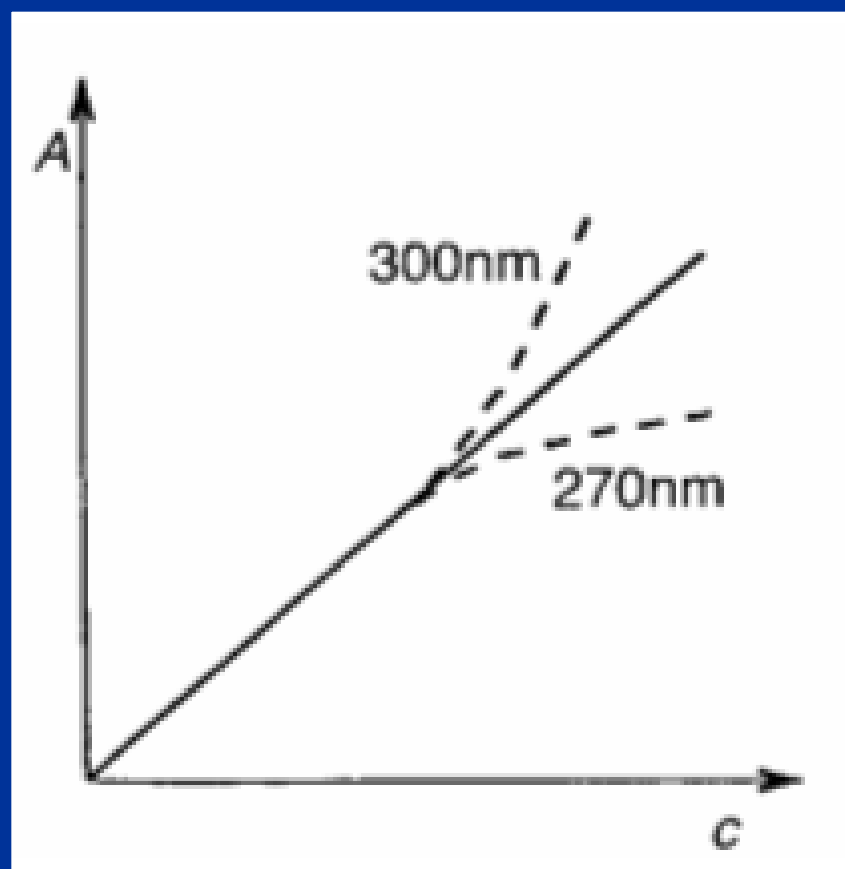
$$\varepsilon = \frac{A}{c \cdot l}$$

$$A = \log \frac{J_0}{J}$$

$[\text{Br}_2]/\text{mol} \cdot \text{l}^{-1}$	0,0010	0,0050	0,0100	0,0500	
I/I_0	0,814	0,356	0,127	$3,0 \cdot 10^{-5}$	
$\varepsilon/(\text{l} \cdot \text{mol}^{-1} \cdot \text{cm}^{-1})$	447	449	448	452	średnio: 449

Molowy współczynnik absorpcji wynosi zatem

$$\varepsilon = 450 \text{ l} \cdot \text{mol}^{-1} \cdot \text{cm}^{-1}$$

Odstępstwa od prawa Lamberta – Beera:

**prawo Lamberta – Beera
są spełnione tylko w ograniczony
zakresie stężeń**

**Przyczyny odchyłeń od prawa
Lamberta – Beera:**

Przyczyny fizyczne

➤ Prawa absorpcji są spełnione dla roztworów rozcieńczonych ($c < 0,01M$), a w niektórych przypadkach silnie rozcieńczonych ($c < 0,001M$). Przed przystąpieniem do oznaczeń ilościowych należy sprawdzić, w jakim zakresie stężeń zależność $A = f(c)$ jest prostoliniowa.

Przyczyny odchyłeń od prawa Lamberta – Beera:**Przyczyny fizyczne**

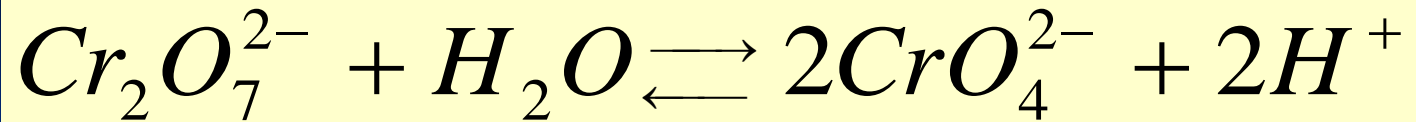
➤ Wyprowadzając prawa absorpcji założono, że jedynym procesem jest absorpcja promieniowania elektromagnetycznego przez substancję zgodnie z równaniem:

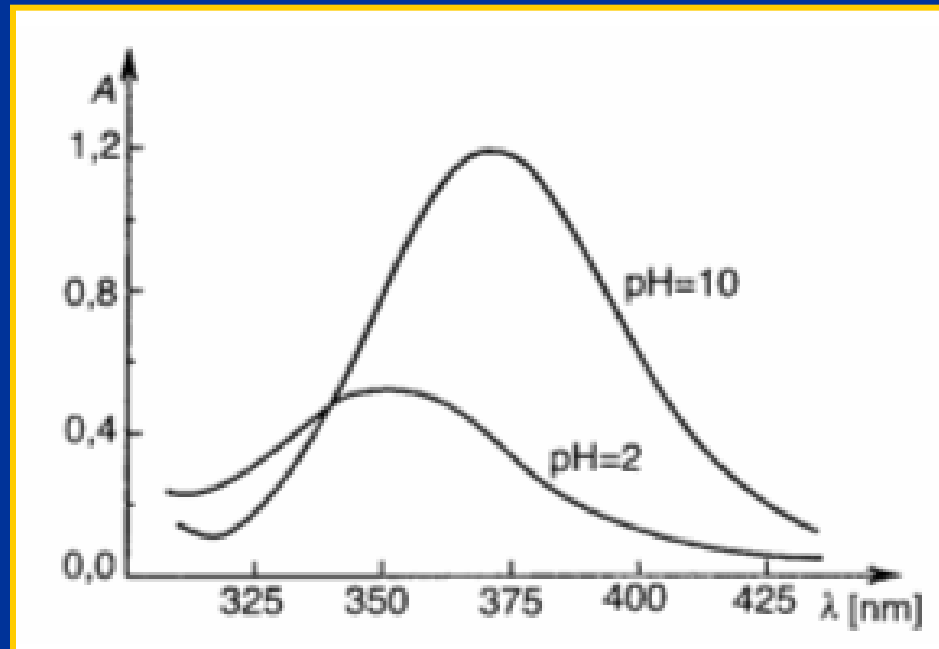
Tymczasem powrót wzbudzonej cząsteczki X^* do stanu podstawowego jest możliwy na innej drodze, z udziałem emisji kwantu promieniowania, zgodnie z równaniem:

Przyczyny chemiczne

- polimeryzacja, asocjacja cząsteczek
- dysocjacja związków na jony (zmiana barwy)
- hydroliza i zmiana pH
- zmiana zabarwienia z upływem czasu
- temperatura
- efekt rozpuszczalnikowy
- obecność obcych elektrolitów

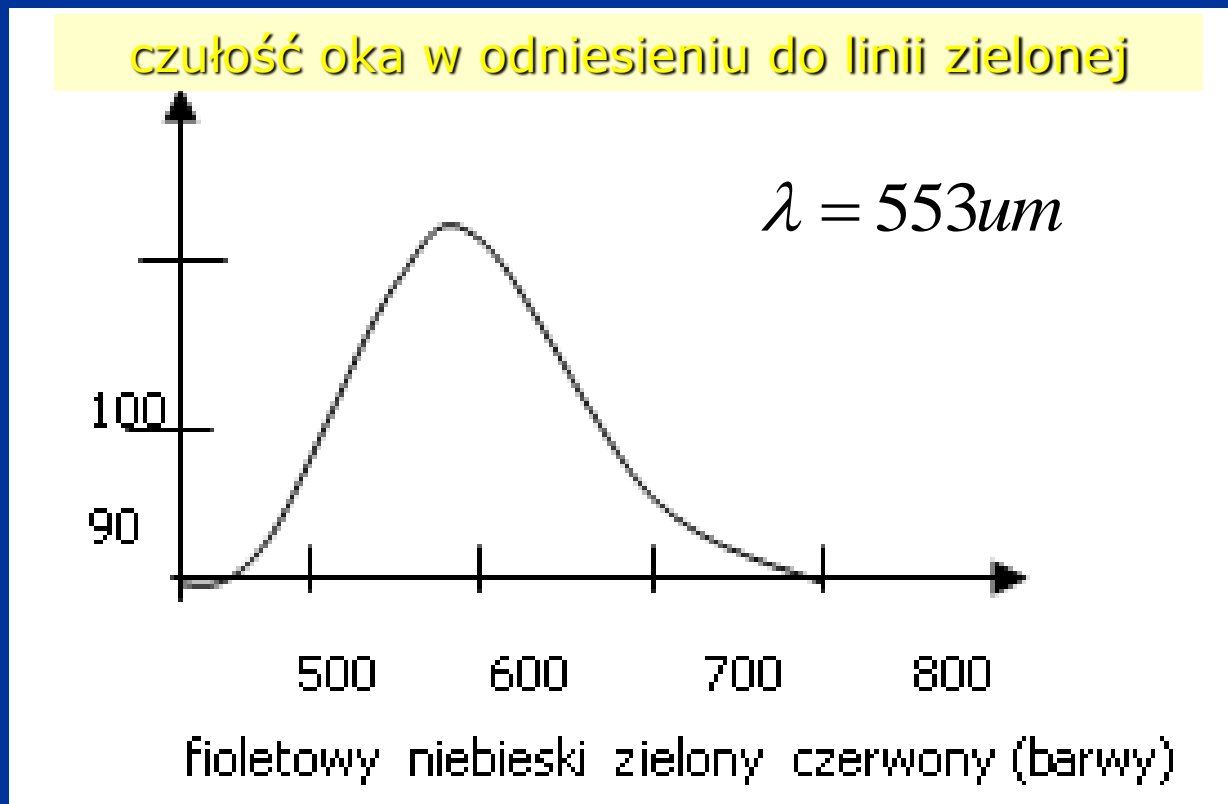
Przykład:

Zmiana pH lub stężenia roztworu może powodować: dysocjację, asocjację, solwatację lub kompleksowanie. Widma uzyskane dla substratów i produktów tych reakcji różnią się często bardzo znacznie między sobą, np. w zależności od pH w roztworze występuje dichromian (VI) o barwie pomarańczowej lub żółty chromian (VI):

Przyczyny pomiarowe

- przyczyny instrumentalne, brak ściśle monochromatycznej wiązki
- czułość elektronowa
- czystość rozpuszczalników
- subiektywne błędy obserwacji związane z różną czułością na różne długości fali promieniowania

Parametry pasma

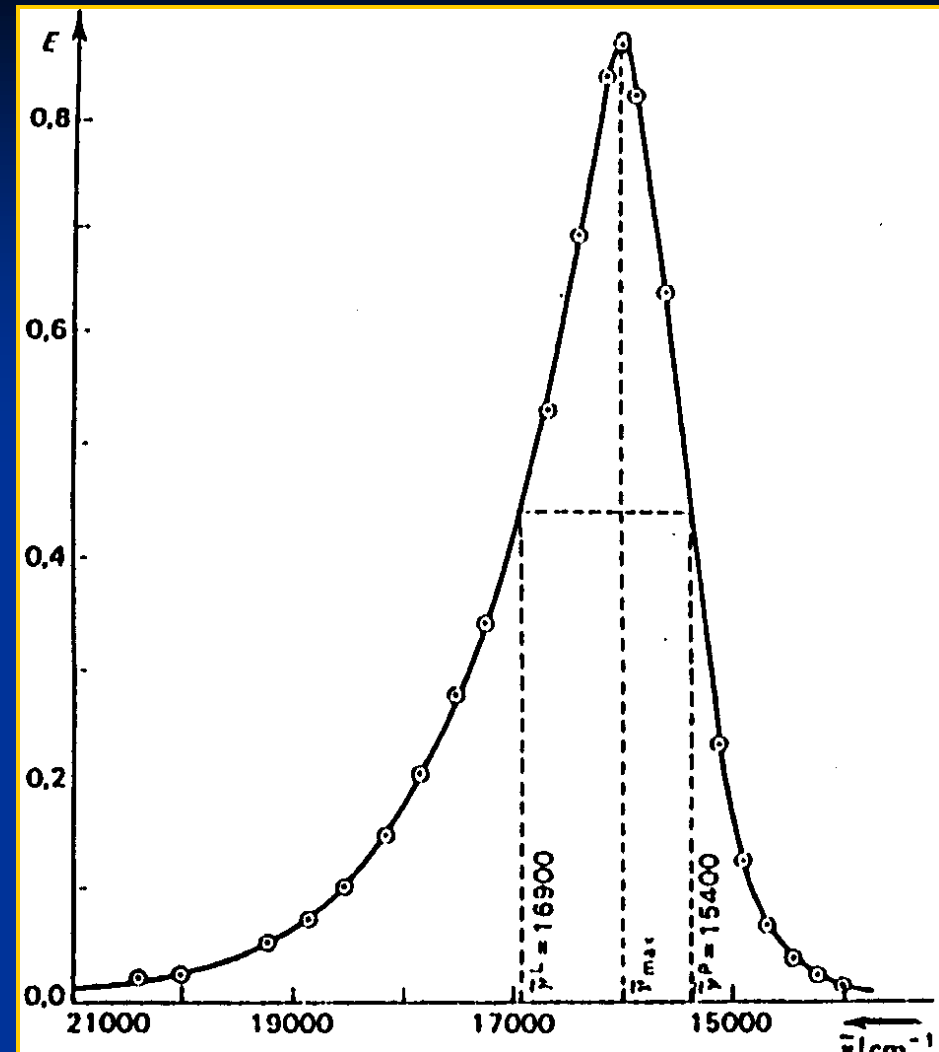
położenie:

$$\lambda \text{ lub liczna falowa } \tilde{\nu} = \frac{1}{\lambda}$$

Struktura pasma

stopień asymetrii:

$$a = \frac{\tilde{\nu}_{1/2}^l - \tilde{\nu}_{\max}}{\tilde{\nu}_{\max} - \tilde{\nu}_{1/2}^p}$$

**Widmo absorpcyjna
zieleni brylantowej.**

Natężenie pasma (intensywność absorpcji)

przybliżone

$\varepsilon_{\max}$ molowy współczynnik ekstynkcji dla maksimum absorpcji

dokładnie

molowe natężenie integralne
(współczynnik integralny):

$$B = \frac{2.303}{c \cdot l} \cdot \int_0^{\infty} \lg \frac{I}{I_0} d\tilde{\nu}$$

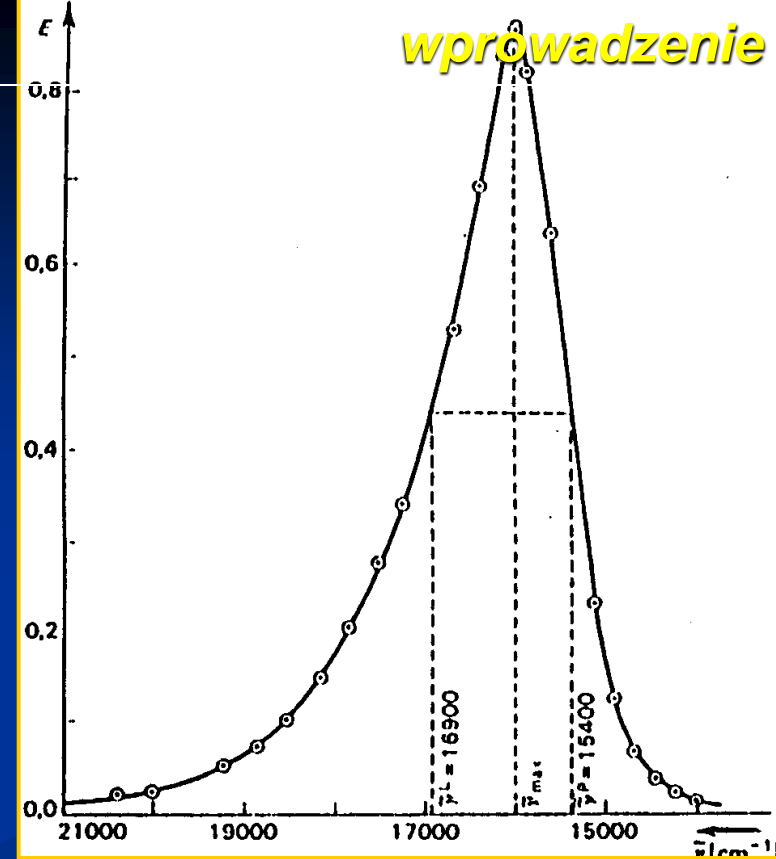
Widmo absorpcyjna zieleni brylantowej.

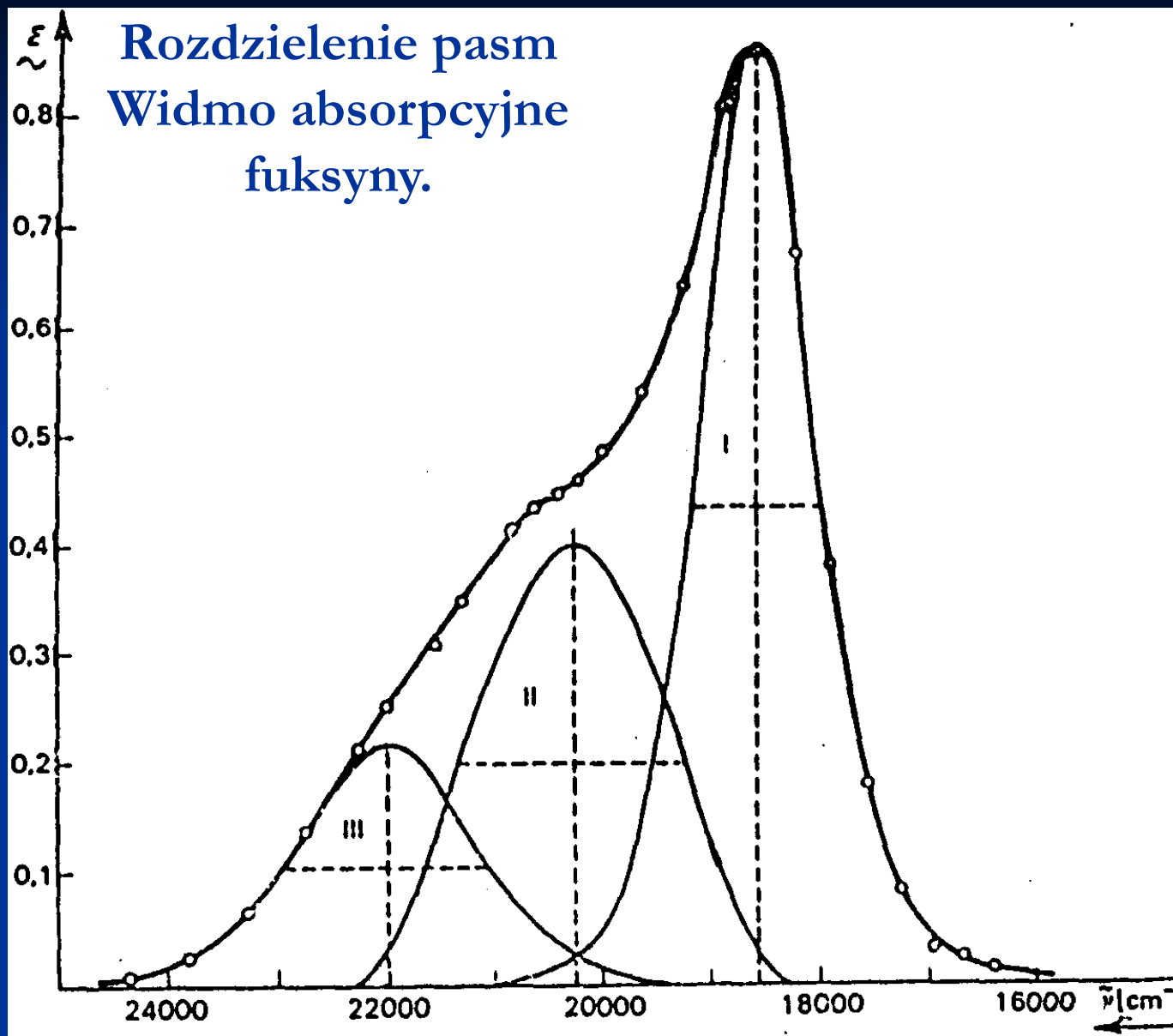
c – stężenie, l – grubość warstwy, I natężenie promieniowania
przybliżony sposób oszacowania B :

$$B \approx \varepsilon_{\max} \cdot \Delta\tilde{\nu}_{1/2}$$

miarą B jest pole powierzchni na wykresie $A = F(\lambda)$

$$A = \int \varepsilon(\tilde{\nu}) d\tilde{\nu}$$

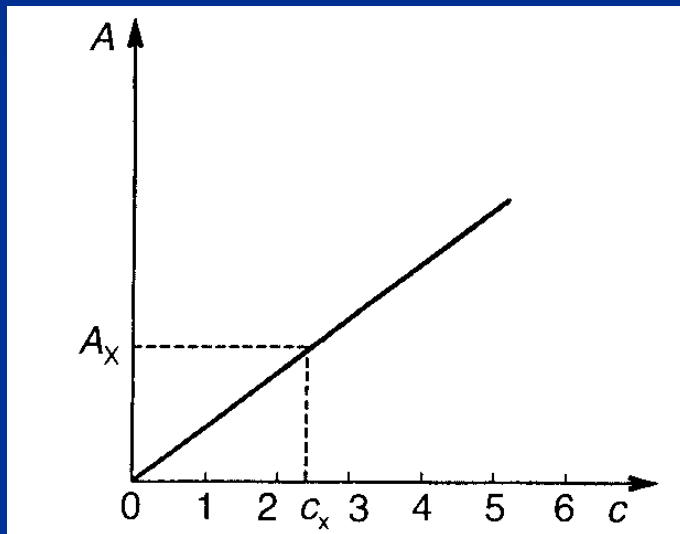

Analiza ilościowa

Metoda krzywej wzorcowej

Krzywa wzorcowa dla jednoskładnikowego układu spełniającego prawo Lamberta-Beera.

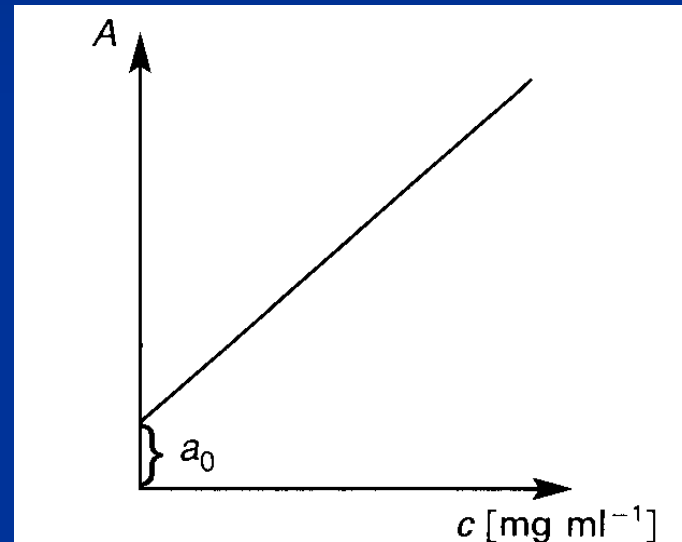
$$A_x = \varepsilon_\lambda c_x l$$

$$A_s = \varepsilon_\lambda c_s l$$

$$\frac{A_x}{A_s} = \frac{c_x}{c_s}$$

$$c_x = \frac{A_x}{A_s} \cdot c_s$$

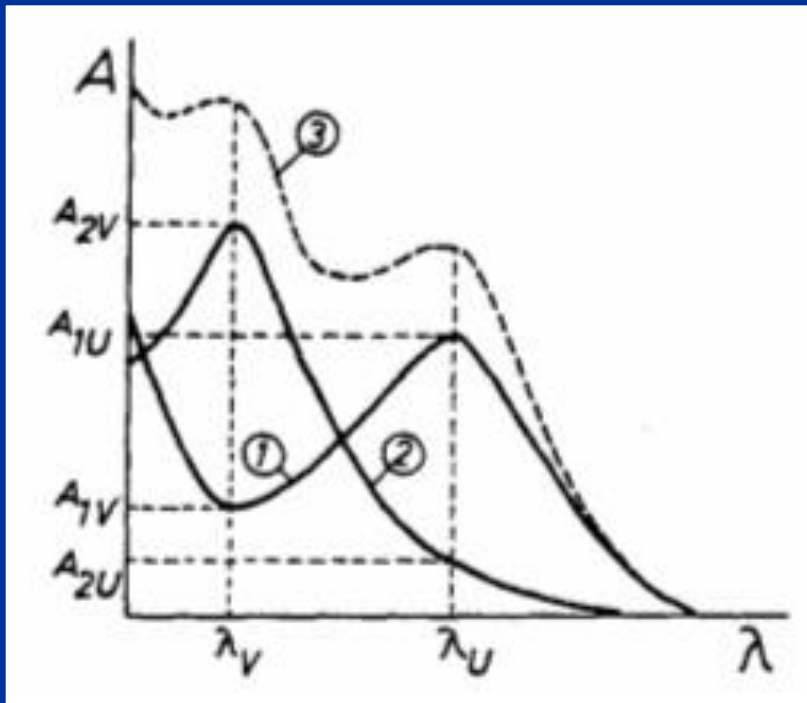
Krzywa wzorcowa dla roztworu, w którym promieniowanie absorbuje analizowana substancja i rozpuszczalnik.

Prawo addytywności absorpcji:

Dotyczy układów wieloskładnikowych o stężeniach $C_{11}, C_{21}, \dots$ i molowych współrzędnych absorpcji $E_{11}, E_{21}, \dots$; wówczas absorbancja próbki

$$A = \log \frac{J_o}{J} = A_1 + A_2 + \dots = \varepsilon_1 b c_1 + \varepsilon_2 b c_2 + \dots$$

Analiza ilościowa mieszaniny dwuskładnikowej

$$A_{\lambda_v} = \varepsilon_{1v} \cdot l \cdot c_1 + \varepsilon_{2v} \cdot l \cdot c_2$$

$$A_{\lambda_u} = \varepsilon_{1u} \cdot l \cdot c_1 + \varepsilon_{2u} \cdot l \cdot c_2$$